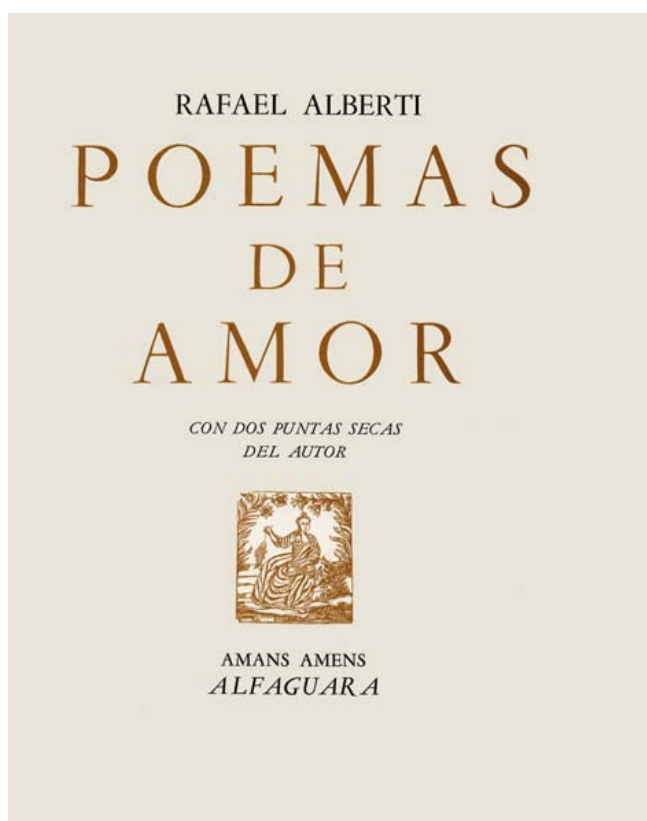

POEMAS DE AMOR DE RAFAEL ALBERTI

Portada del llibre *Poemas de amor: con dos puntas secas del autor*, 1967
(Fons Biblioteca Nacional d'Andorra)

A la proposta d'escriure un article sobre Rafael Alberti vaig respondre immediatament de manera afirmativa ja que hi ha pocs escriptors d'una originalitat poètica tan rica i que combinin de manera tan intel·ligent temes i imatges utilitzant la llengua de forma magnífica i plena de misteri. Com diu Soledad Salinas, la poesia d'Alberti "combina la canción de tipo popular y el soneto de clásica hechura barroca, el huerto submarino y los espacios cósmicos, la sirena y el ángel...". Certament, estem parlant d'una poesia de gran singularitat lírica i que mereix múltiples interpretacions. Endemés, quan vaig veure de quina edició bibliogràfica es tractava, *Poemas de Amor* de la col·lecció *Amans Amens*, i quina havia estat l'editorial que l'havia imprès, em vaig reafirmar en la meva resposta.

Iniciem, doncs, la crítica del llibre *Poemas d'Amor* de Rafael Alberti parlant, no només del contingut, com s'acostuma a fer sempre, sinó també del continent i de les circumstàncies que n'envolten la publicació.

El llibre es va imprimir l'any 1967 a Andorra la Vella a l'Editorial Casal i Vall i aquest fet que pot semblar anodí no ho és en absolut, és fruit d'una època cultural a Andorra i del treball seriós d'una editorial, l'editorial Casal i Vall.

És per aquesta raó que comencem parlant de l'editorial Casal i Vall que es va crear l'any 1956 en uns tallers de Sant Julià de Lòria. Quatre dels germans Casal i Vall van fundar aquesta editorial que podem qualificar de moderna, sobretot si tenim en compte l'època de la qual parlem i si considerem que en aquells moments Andorra era un país amb una economia bàsicament agrícola, amb poca activitat cultural, i quasi nul·la projecció exterior.

**CASAL I VALL, NO NOMÉS EDITAVA LLIBRES
EN CATALÀ, SINÓ QUE TAMBÉ HO FEIA EN CASTELLÀ,
SOBRETOT AUTORS VETATS A ESPANYA, COM ÉS
EL CAS DE RAFAEL ALBERTI, ESCRIPTOR QUE VA
ESTAR PROHIBIT A L'ESPANYA FRANQUISTA
PER LA SEVA IDEOLOGIA POLÍTICA**

L'editorial, ja des dels seus inicis, va estar equipada amb màquines de tipologia molt avançada que no tenien les editorials de les regions properes, fet força lògic tenint en compte la situació en què es trobaven Espanya i França en aquells moments: Espanya acabava de suportar una guerra civil i França una segona guerra mundial. Espanya vivia una situació dura de postguerra i, a més a més, estava governada de manera dictatorial. Existia la repressió i la censura i aquesta última revisava i castigava, no només el contingut de les obres, sinó també la llengua que s'emprava. Les publicacions en català no estaven normalitzades i publicar en aquesta llengua era molt difícil, per no dir

impossible. Hem d'afegir, però, que la censura que suportava Catalunya no existia pràcticament a Andorra. Ara bé, l'editorial Casal i Vall, com diu Pere Miquel Fonolleda en el seu llibre *Editorial i societat a Andorra 1945-1994* "...va intentar sempre publicar obres que no portessin problemes amb la censura espanyola ni amb el bisbe d'Urgell". Aquesta editorial va editar primordialment llibres religiosos però també d'altres temàtiques; com a exemples podem citar *Espirituals i místics dels primers temps* de Cayré A. A., 1958, *Els patriotes traïdors* de David Little John, 1975 o la *Gramàtica catalana* de Miracle J., 1978.

Tots els fets anteriorment esmentats van anar a favor de l'Editorial Casal i Vall, que va unir-se a editorials catalanes, com per exemple Lluís Miracle, Vergara i Alfaguara, i va treballar amb elles de manera conjunta imprimint a un preu competitiu les edicions que ells li encomanaven. Ara bé, hem de dir que Casal i Vall, no només editava llibres en català, sinó que també ho feia en castellà, sobretot autors vetats a Espanya, com és el cas de Rafael Alberti, escriptor que va estar prohibit a l'Espanya franquista per la seva ideologia política.

Tanmateix, aquesta editorial, que havia tingut fins a 70 treballadors, va anar perdent importància a partir dels anys 70 quan Catalunya va normalitzar la producció de llibres i van sorgir noves editorials catalanes. Va reduir de mica en mica la seva activitat fins que l'any 1988 va editar el seu darrer llibre.

Comencem a conèixer, doncs, aquest escriptor que era permès editar a l'editorial Casal i Vall però que en canvi, era prohibit al seu propi país.

Rafael Alberti va néixer al Puerto de Santa María, Cadis, el 16 de desembre de 1902 i va morir el 28 d'octubre de 1999. Va mantenir-se sempre fidel al pensament d'esquerres, com la majoria de poetes de la generació del 27, generació republicana i liberal que va haver d'exiliar-se i que va ser acusada d'avantguardista i esteticista però que anys després, tots els seus components van ser readmesos i valorats en el seu just mèrit fins a comparar-los als poetes del *Siglo de Oro*. Així, Alberti també es va exiliar, com la resta dels seus companys, i no va retornar a Espanya fins que no es va acabar la dictadura franquista. Pertanyia al partit comunista d'Espanya i li va ser lleial fins a la mort.

El primer cicle de la seva poesia està constituït per *Marinero en tierra*, un seguit de poemes nostàlgics del mar i de la seva terra natal i *La Amante*, poemes més intimistes que reflecteixen les seves impressions

de Castella. En aquesta primera poesia es posiciona com un poeta d'avantguarda malgrat seguir la tradició dels *Cancioneros*. En gran part de la seva obra va estar influït per Góngora, de la tradició més gongorina, podem citar obres com *Cal y Canto*.

Alberti va ser un fidel seguidor dels moviments de la seva època entre els quals destacarem el surrealisme. Així, dins la seva obra considerable podem parlar de poesia surrealista en els poemes *Sobre los ángeles* y *Sermones y moradas*.

**POEMAS DE AMOR,
CON DOS PUNTAS SECAS DEL AUTOR
EDITAT A L'EDITORIAL CASAL I VALL,
ÉS UN EXEMPLAR DE GRAN VALOR BIBLIOGRÀFIC**

Una part de la seva poesia respon a la seva posició ideològica, com hem dit abans propera al comunisme: aquesta és la que s'anomena poesia social d'Alberti i es recopila en *El poeta en la calle*. Tanmateix, els seus poemes estrictament polítics són *Coplas de Juan Panadero* y *La primavera de los pueblos*. Dins la poesia no política destaca *Entre el clavel y la espada*, i *Retornos de lo vivo lejano*, que parla d'un univers llunyà que no està exempt d'una certa ironia.

Durant l'època de l'exili va escriure *La Arboleda perdida* que juntament amb *Marinero en tierra* podem qualificar com les seves dues obres més grans. De retorn a Espanya després del seu exili va escriure *Canciones para Altair*, un recull de poesia eròtica.

Enmig de tanta poesia va escriure també obra dramàtica. Podem destacar *Fermín Galán* i posteriorment i de caràcter surrealista i polític, obres com *El adefesio* i *Noche de guerra en el Museo del Prado*, entre altres.

Al llarg de la seva extensa vida va rebre nombrosos premis literaris que van posar en relleu la gran vàlua que tenia com a poeta. Entre ells podem citar com un dels més preuats el premi Cervantes.

Alguns dels seus poemes s'han popularitzat molt en ser musicats amb gran èxit, com per exemple, *A galopar* cantat per Paco Ibáñez i per la banda argentina de rock Attaques 77 que en va fer una versió en un rock ràpid o *Se equivocó la paloma* cantat per Joan Manuel Serrat, entre altres.

El llibre que tenim a les mans, *Poemas de Amor, con dos puntas secas* del autor editat a l'editorial Casal i

Vall, és un exemplar de gran valor bibliogràfic. Es tracta del volum 242 d'una sèrie limitada de 1.000 exemplars, de la col·lecció AMANS AMENS que es va imprimir el 28 de febrer de 1967.

Els poemes d'amor de Rafael Alberti van ser editats en sèries limitades. Es va fer una edició de 74 exemplars distribuïts en dues col·leccions: *el Gallo en la Torre* i *Amans Amens*.

Gravat de l'autor, *Diálogo entre Venus y Priapo*, p. 68
(Fons Biblioteca Nacional d'Andorra)

En la primera col·lecció, *El Gallo en la Torre*, existeix un primer exemplar únic que conté les dues planxes enteres de les pintures seques gravades pel poeta, el coure d'una d'elles, el manuscrit d'un poema, un dibuix pintat original i una prova de les planxes inutilitzades: Rafael Alberti va ser també pintor, sobretot en la seva primera època. Dins d'aquesta col·lecció es van editar 53 exemplars, els deu primers exemplars numerats de l'1 al 10 contenen cadascun una prova de cada punta seca, un dibuix pintat original, una prova de les planxes inutilitzades, no inclòs en l'edició i també una prova de les planxes inutilitzades; els altres 43 exemplars numerats de l'11 al 53 contenen un dibuix realitzat i pintat pel poeta.

En la segona col·lecció que és la que ens ocupa, la col·lecció *Amans amens*, se'n van tirar 1.000 exemplars numerats de l'1 al 1.000, amb els dos dibuixos que també apareixen a la col·lecció *El Gallo en la Torre* impresos sobre paper de fil amb la filigrana del *gallito* i de l'editorial. Aquesta col·lecció, com he dit anteriorment, es va imprimir a l'editorial Casal i Vall conjuntament amb l'editorial Alfaguara.

En l'actualitat és molt difícil trobar la poesia amorosa d'Alberti en un únic recull com es dona aquí el cas i aquest fet és un valor afegit al llibre que comentem. En aquest recull s'ha fet una tria de versos amorosos de diverses obres d'Alberti. Hi podem veure com el poeta tracta l'amor sota diversos punts de vista i utilitzant estils literaris variats.

El recull de poemes està dividit en apartats: *He aquí el amor*, poesia en prosa, *La Amante*, catorze poemes intimistes escollits entre els que formen el llibre que va escriure durant el seu viatge a Castella, conté un gravat de gran voluptuositat i finesa amb una figura femenina de formes arrodonides, *Tres recuerdos del cielo*, que escriu com a homenatge a Gustavo Adolfo Bécquer, *Sonetos*, format per dos sonets, un a Araceli i un altre a Amarante i *Sonetos corporales*, recull de nou sonets. *Metamorfosis del clavel*, *Consuelo dulce el clavel...*, són sis poemes amb una forta influència de Góngora. *Diálogo entre Venus y Priapo*, són versos dialogats entre Venus i Priap on expressen la seva passió amorosa. Aquest apartat inclou el segon gravat. Es tracta d'un dibuix fet amb finesa i delicadesa d'una parella en postura eròtica que representa dues persones estretament abraçades, suposadament Venus i Priap. *Retornos de amor* són vint poemes amb una temàtica comuna, l'amor. Cada retorn succeeix en un lloc diferent *retorno de amor en las dunas radiantes*, *retorno de amor en los bosques nocturnos...* i hi descriu un tipus d'amor diferents, l'eròtic, el nostàlgic, el romàntic, etc. I finalment, *Funerales de Arena*, on plora l'amor perdut i la pèrdua de l'estimada.

En *He aquí el amor* el poeta presenta l'amor en un ambient hostil i dur que li impedeix fruir de l'amor "la luz se nos convierte en sombra, lo dulce en hiel, y ya todo es temor, oscura angustia, triste desasosiego". Acaba, però, amb una visió més optimista de l'amor:

"Encendido estan, amor los reinos
Abre la boca (El mar nos canta) Cierra
Los ojos y desátate el cabello"

La Amante són uns poemes de gran simplicitat i profunditat alhora. En alguns es veu clarament la influència del *Cancionero*:

“Salí de mi casa, amante,
Por ir al campo a buscarte,
Y en una zarza florida
Hallé la cinta prendida,
De tu delantal, mi vida...”

Sovint, a l'inici del poema, hi apareix el lloc que evoca *De Burgos a Villarcayo*, *Sierra de Pancorbo*. Són llocs de Castella que ell relaciona amb el mar, que evoca en la majoria de poemes, i també amb la seva reflexió lírica intimista i una forta influència de la lírica anònima:

“Castilla tiene castillos
Pero no tiene una mar
Pero si una estepa grande,
Mi amor, donde guerrear...”

o

“¡A las altas torres altas
de Medina de Pomar!
Al aire azul de la almena
ver si ya se ve el mar!”

Es percep un dolor agut d'allunyament i una intenció dramàtica concentrada.

Tres recuerdos del cielo, que escriu com a homenatge a Gustavo Adolfo Bécquer, s'inicia amb una citació de Bécquer, “...la poesia es sueño y éste a su vez, la transformación del recuerdo. La imaginación crea sobre la memoria sobrepujándola”. Es tracta de quatre poesies que inclouen un pròleg i tres records. Cada record va introduït per una frase de Bécquer “...rumor de besos i batir de alas...”.

En tots ells es deixa sentir la presència femenina i la marca dolorosa que ha deixat la petjada d'amor i el desengany. Associa la dona a la flor “...una azucena tronchada”. Evoca un paradís que potser marca una crisi amorosa però no en descriu la dona, només la suggereix en frases com “...su tallo, verde tallo...”. Novament aquesta dona desconeguda apareix en altres versos: “la golondrina viajaba sin muestras iniciales en el pico...” frase que recorda Bécquer de manera explícita.

Sonetos. En els dos sonets a Araceli i Amaranta es nota una forta influència de Góngora, són poemes més críptics i de difícil comprensió.

La resta de sonets, *Sonetos corporales*, són nou poemes eròtics amb imatges de guerra i imatges eròtiques entrelaçades.

EN AQUEST RECULL S'HA FET UNA TRIA DE VER-
SOS AMOROSOS DE DIVERSES OBRES D'ALBERTI.
HI PODEM VEURE COM EL POETA TRACTA L'AMOR
SOTA DIVERSOS PUNTS DE VISTA I UTILITZANT
ESTILS LITERARIS VARIATS

Metamorfosis del Clavel va seguida d'una citació de Góngora: “Consuelo dulce el clavel”.

Són sis poemes, tots ells aparentment senzills, amb una estructura característica de la cançó popular però alhora de gran riquesa lírica. Alberti, amb imatges senzilles i pures, evoca sentiments profunds:

“...Del patio, saltó a una alcoba
El gallo.
La mujer que allí dormía
Lo abrazó
Se asombró el gallo”

Diálogo entre Venus i Priapo correspon al llibre *Entre el clavel y la espada*. És un diàleg entre Venus i Priap on expressen el seu amor l'un per l'altre. Les imatges de color i de mar són d'una gran bellesa. En tot el poema sura l'erotisme “¡Flor contra flor!”. Aquest erotisme apareix més concretament en les últimes paraules de Venus que expressen amb una lírica profunda l'amor consumat:

“Un sabor a jazmín me permanece
Y a tallo donde nada antes crecía”

Retornos de amor són vint poemes de retorns, cada un titulat inicialment *Retornos del amor* però situats en llocs diferents, “Retornos del amor en una azotea”, “Retornos del amor a donde nunca estuvo”, entre altres. Hi apareix la dona sota diversos aspectes, la dona eròtica “...las rizadas oscuridades”, la dona romàntica i nostàlgica:

“Fué la más bella edad del corazón. Retorna
Hoy tan distante en que la estoy soñando...”

La dona va sempre envoltada d'imatges, algunes marines "...como un ancho oleaje de espuma.," "...voy por el mar, voy sobre ti, mi vida", o altres més terrenals de paisatges i boscos "... caricia mojada de rocío..." o "...al amparo del firme corazón de los bosques..."

Finalment, hi ha l'últim poema, *Funerales de Arena*, que, com ens deixa entreveure el títol, es tracta d'un poema trist, on el poeta plora la pèrdua de l'estimada des del fons del seu cor. És un poema sentit que el lector, en llegir-lo, vibra i s'entristeix juntament amb el poeta. El poeta acusa el mar de la mort de l'estimada i el tracta de lladre i assassí. Descriu l'estimada utilitzant imatges de flors d'una gran bellesa:

"Sus brazos madre selvas
Sus caderas jazmines..."

Voldria fer-la reviure i no pot, la pena l'envaeix "...llorad conmigo..." el seu amor s'esvaneix en el mar i acaba el poema amb el vers següent: "¡Este amor mío, ya ni arena!", que marca la pèrdua total.

L'estudi d'aquesta obra ens permet dir que ens trobem davant un volum a tenir en consideració ja que es tracta d'una edició limitada que reuneix tots els poemes d'amor d'Alberti. Hem d'afegir encara el fet de la reproducció de dues il·lustracions del poeta executades amb molta delicadesa. Aquestes circumstàncies fan que sigui un llibre singular fins i tot dins l'obra d'un poeta tan publicat, estudiat i reconegut com és Rafael Alberti.

Maria Teresa Cairat Vila

BIBLIOGRAFIA

ALBERTI, Rafael. *Obras Completas*. Barcelona: Seix i Barral, 2003

FONOLLEDA PÉREZ, Pere Miquel. *Editorials i Societat a Andorra 1945-1994*. Andorra la Vella: Editorial Andorra, 2006

SALINAS, Soledad. *El mundo poético de Rafael Alberti*. Madrid: Publicaciones de la Residencia de Estudiantes, 2004

Antología de los poetas del 27. Madrid: Espasa Calpe, 1990 (Colección Austral)